

KARDINÁL
Josef Beran
ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH VELKÉHO VYHNANCE

Bohumil Svoboda / Jaroslav V. Polc

VYŠEHRAĐ

KE 120. VÝROČÍ
NAROZENÍ
KARDINÁLA
JOSEFA BERANA

BOHUMIL SVOBODA
JAROSLAV V. POLC

Kardinál Josef Beran

ŽIVOTNÍ
PŘÍBĚH
VELKÉHO
VYHNANCE

VYŠEHRAÐ

©

Bohumil Svoboda a Jaroslav V. Polc, 2008

ISBN 978-80-7021-937-9

*Jako laň prahne po vodách bystřin,
tak prahne duše má po Tobě, Bože*

(Žalm 42)

Předmluva

Pana kardinála Berana jsem poznal hned po válce. Byl jsem tenkrát teprve dva dny v pražském kněžském semináři v Dolních Břežanech, který tam během války přesunuli z Prahy Němci. Byl krásný jarní den, a tak byli kolegové bohoslovci roztroušeni po celém parku. Tu nastal jakýsi zmatek. Všichni utíkali ke vchodu, k autu, které přivezlo nějakého menšího pána, oblečeného do německé uniformy SS. Do těch oblékli Američané vězně, které osvobodili z koncentračního tábora v Dachau. Ta německá uniforma byla pokryta československými vlaječkami, aby si snad lidé cestou nemysleli, že to jsou utíkající esesáci. Starší bohoslovci se na to auto přímo vrhli, protože uvnitř něho poznali svého rektora. Bylo to vskutku dojemné, i ty projevy vzájemné lásky mezi navrátilivším se otcem rektorem a jeho bohoslovci. Pan rektor byl také dojat a chtěl nás pozdravit. Na mne zapůsobilo, že hned v prvních větách vzpomínal na první setkání s eucharistickým Pánem Ježíšem v koncentráku, když mu jeden spolubratr přinesl svatou hostii. S jakou láskou o tom mluvil! A i v semináři, jakmile měl trochu volného času, klečel v kapli.

Když byl komunisty vyhoštěn z Prahy do Říma, usídlil se v české bohoslovecké koleji Nepomucenum a mne si zvolil za svého sekretáře. Měl jsem tak možnost být s ním v denním kontaktu a pozorovat jeho denní řád a zvyklosti. V Nepomucenu si dal ihned pro sebe upravit kapli, v níž potom sloužival mši svatou. A v ní trávil většinu každého dne.

Modlil se za svou vlast ve společnosti svaté, tehdy ještě blahoslavené, Anežky, jejíž životopis komponoval. Dlel u nohou svého Pána celé dny jako věrný pes. Dokonce i když pak onemocněl, místo v posteli trávil svůj čas v kapli. Eucharistie byla

zdrojem jeho radosti, mši svatou celebroidal denně, nakonec i vsedě, v doprovodu nás kněží. Vzali mu svobodu, vyhostili ho z vlasti, ale svatostánek zůstal stále zdrojem jeho útěchy a radosti. Tato láska k Eucharistii ho provázela po celý zbytek jeho života, protože si byl vědom, že modlitba, kterou už mu nemohl nikdo vzít, je mocnější než zloba estébáků a celého komunistického režimu.

Škoda, že dnes už není možné zahledět se do jeho čistých očí. Chceme to nahradit tímto životopisem, na kterém pracoval také dnes už zesnulý mons. Jaroslav Polc, ředitel Knihovny Lateránské univerzity v Římě.

Jaroslav Škarvada

22. květen 1969. Obrovitým prostorem římského velechrámu sv. Petra proudí davy turistů obdivujících nádhernou architekturu a nespočet uměleckých památek. Ale v příčné lodi, u kaple, zasvěcené hlavnímu světci českého národa sv. Václavovi, stojí ztihlý zástup, obklopující rakev zakrytou hedvábným přehozem a ozdobenou kardinálským biretem. Je to rakev pražského arcibiskupa a českého primase kardinála Josefa Berana. U oltáře slouží zádušní mši svatou biskup – apoštolský administrátor pražské arcidiecéze, zbavené své právoplatné hlavy, František Tomášek.

V zástupu účastníků obřadu sedí v první řadě několik kardinálů a biskupů s mitrami na hlavách, z českých biskupů, jimž byla pražským komunistickým režimem povolena účast na pohřbu, je tu litoměřický biskup Štěpán Trochta, brněnský Karel Skoupý a budějovický Josef Hlouch, ten doprovázený svým sekretářem P. Miloslavem Vlkem. Početně je tu zastoupena česká kolonie z Říma a ze západní ciziny, čeští bohoslovci z římské koleje Nepomucenum a mnoho dalších. Mezi zástupci diplomatického sboru zůstává křeslo vyhrazené pro československého velvyslance v Římě prázdné, třebaže mu pražská vláda účast povolila. Spadl jí kámen ze srdce, když církev netrvala na pohřbu kardinála v Praze, hodnotila to jako příznivé gesto, mohly s tím být problémy.

Mše končí československou státní hymnou a svatováclavským chorálem. Jak případně tady teď znějí úvodní slova české hymny „Kde domov můj?“. Kde? Tam v dálce na severu, za horami, v té krásné zemi, oddělené ostnatými dráty nabitými elektrickým proudem, a pro velkého mrtvého uzavřené.

Z prostorů určených pro oblékání celebrantů přichází skupina kleriků, uprostřed nich sám papež Pavel VI. ve smutečním liturgickém oblečení. On, který udělal to úžasné gesto a rozhodl, že velký vyhnanec, pražský kardinál Josef Beran, má být pohřben v kryptách pod chrámem sv. Petra, v místech vyhrazených papežům! Proti všem zvyklostem se sám ujímá smutečních obřadů a provázen biskupem Tomáškem okuřuje rakev, kropí ji svěcenou vodou a modlí se modlitby za zemřelé. Několika krátkými větami hodnotí příkladný život velkého arcibiskupa, který nepodlehł náporu nepřátelské moci a zemřel i ve vyhnanství věren Bohu, církvi i papeži. Zaznívá mohutné „Salve, Regina“ – „Zdrávas, Královno“, hymna velkého mariánského ctitele, několik bohoslovců se ujímá rakve a pohřební průvod, vedený papežem, se vydává na cestu do svatopetrského podzemí. Nosiči mají věru lehkou práci – ten věchýtek, nosící kardinálský titul, váží sotva několik málo desítek kilogramů.

Hrob kardinála Berana je umístěn mezi hroby papežů Pia XI. a Pia XII., nedaleko hrobu sv. Petra. Přilehlou zeď zdobí dva reliéfy převzaté ze staré baziliky, zachycující život a smrt sv. Petra a Pavla. Vedle je kaple, kde je na pravé straně freska představující oltář, který byl kdysi staré bazilice věnován, jak říká starý nápis, jedním z olomouckých biskupů. Je na něm obraz sv. Václava ve vévodském rouchu s praporem v ruce a jemu po boku sv. Prokop a sv. Vojtěch, a pražský arcibiskup a první český kardinál Jan Očko z Vlašimi. Oltář je zasvěcen Matce Boží.

Poslední kříže nad tělesnými pozůstatky velkého mrtvého. Končí jedna úžasná životní pouť, sama svědectví o absurdních krutostech oblundných ideologií 20. století, nacismu a komunismu.

I. DĚTSTVÍ A MLÁDÍ

Nemáme vlastně žádná jiná přímá svědectví o dětství a mládí Josefa Berana než ta, která zachytila Marie Luňáčková, autorka jeho životopisu (*Velká mše*, Řím 1970). Luňáčková, která vedla po řadu let Beranovu domácnost, je čerpala přímo od členů jeho rodiny, především od jeho matky a sourozenců, s nimiž po léta udržovala přátelské styky.

Beranovi rodiče slavili svou svatbu v Plzni v roce 1888. Tři osmičky! Rakouská říše už má za sebou takzvané vyrovnání rakouských Němců a Maďarů, říše nese teď název Rakousko-Uhersko, a čeští Němci zuřivě brání spolu s Maďary obdobnému kroku Vídně vůči Čechům. České země jsou územím dvou národů a dvou jazyků. Plzeň má jednu českou školu. Ve Vídni panuje milostivě císař František Josef I., který se pořád nenechává korunovat na českého krále, v zemi vládne napjatá atmosféra národnostních a sociálních bojů. Rozvíjí se průmysl, který do měst většinou poněmčených přitahuje za prací zemědělskou chudinu z venkova a města se tak rychle počesťují. Dělnictvo se bouří a na úkor církve získávají stále víc půdu socialisté se svou vidinou spravedlivého uspořádání společnosti. Šíří se hnutí Volné myšlenky a takzvaného pokrokářství, prováděné pozvolnou ateizací.

Josef Beran, otec pozdějšího kardinála, byl synem zedníka Václava Berana a jeho manželky Ludmily. Pocházel z velmi chudé rodiny, takže se později na gymnaziálních studiích probíjel jen s velkými obtížemi. Pro nedostatek peněz nemohl po jejich skončení pokračovat na vysoké škole, jak by si byl přál. Aby mohl dříve vydělávat, udělal si proto, ač nerad, doplňovací maturitu na učitelském ústavě. Kardinál Beran o tom později vyprávěl:

„Snad se chtěl stát knězem. Vystudoval celé klasické gymnázium v Plzni s vyznamenáním, ale po maturitě nevěděl, co dál. Proto přivítal, že před budovou gymnázia postával tehdejší okresní školní inspektor a vybízel mladé abiturienty, aby se dali na učitelskou dráhu, že je nedostatek učitelů a že by hned dostali místo i s určitým platem. Přijal

proto tuto možnost, ale po roce musel dělat ještě zkoušku učitelské způsobilosti. Tenkrát se také dělala zkouška z náboženství a ze hry na varhany. Na zkoušku z varhan nebyl upozorněn, a tak zatímco zkouška z náboženství dopadla velmi dobře, z varhan dostal reparát po prázdninách. Přes prázdniny se prý naučil zahrát na varhany „Tisíckrát pozdravujem Tebe“ a tu zkoušku udělal.

Ještě svým vnukům vyprávěla babička Beranová romantickou epizodu, která ji s dědečkem svedla dohromady. V rodině se dokonce uchovávala nebo uchovávalo její z básnění ilustrované jedním z Josefových bratří, Slavojem. Pan učitel Beran si totiž občas velmi rád zaveršoval, což – mimochodem – trochu podědil i syn Josef. Dívka s pomněnkovými očima seděla na břehu řeky a snivě se dívala k blankytné obloze. Když vstávala, neobratně uklouzla po příkrém břehu a spadla do řeky. Učitelský mládenec, který dívku se zalíbením už dlouhou chvíli pozoroval, pocítil, že mu tento okamžik poslalo samo nebe, skočil do vody a pomohl dívce na břeh. Využil, že v křehkém hezkém děvčeti Mařence Benešové – jak bylo zvykem jí říkat podle babičky, která ji vychovávala od raného dětství – zachraňuje svou budoucí ženu. Milovali se vroucí láskou až do smrti – ještě v šedesáti letech, když se pan ředitel Beran učil esperanto a babička se pohoršovala nad jeho libůstkami, chlácholil ji tím, že jí lásku vyznával v esperantu.

Matka budoucího kardinála Marie Lindauerová byla dcerou akademického malíře Ignáce Lindauera a Marie, rozené Benešové. Maminka jí zemřela při narození a dítě bylo ponecháno na starost babičce. Jako krajinář byl její otec stále na cestách. Ačkoliv měl svou dcerku velmi rád, ponechával ji zcela v babiččině péči. Později se podruhé oženil. Mařenka byla z měšťanské rodiny a chodila do německé školy, už proto, že jiná ani nebyla. V Plzni byla v té době jediná škola pro české děti, jednotřídka.

První dítě mladých manželů Beranových Josef se narodilo 29. prosince 1888. Tři osmičky! Česká pověřčivost vidí v osmičkách na konci letopočtů pravděpodobnost velké události – co teprve přinesou tři?

Byla třesnutá zima, sněhu plno, počasí nevlídné. Přesto bylo dítě pokřtěno po otci ve studeném gotickém arciděkanském plzeňském chrámu svatého Bartoloměje, dnes biskupské katedrále, už 9. ledna 1889. Křtitelem byl katecheta P. Adolf Skřivan, kmotrem matčin strýc Josef Beneš, školník v německé škole. Novokřtěnc se později radoval z toho, že byl pokřtěn v den tradičně zasvěcený Panně Marii, v sobotu.

„Mezi hvězdami tvoje jméno zapsal si Pán,“ říká text moderní duchovní písně.

Podle vyprávění matky byl prý malý Pepíček velmi hodný a tichý (Luňáčková M., cit. d., s. 9–11). Začátky byly u Beranů krušné. Plat mladičkého učitele byl hubený, muselo se hodně šetřit. Josefova maminka byla žena s vrozenou inteligencí, kterou imponovala svému muži i dětem. Ty se pak i v dospělosti často obracely na ni, které zkušenosti a víra v Boha pomáhaly při řešení jejich problémů. Každý den ráno spěchala do františkánského klášterního kostela na šestou a syn Josef později často říkával, že této její horlivosti vděčí za své kněžské povolání. Po svém otci zdělila poněkud bohémskou lehkomyšlnost, která jí však pomáhala překonávat životní strážně. Přestože byla navštěvována těžkými kříži, šla životem hrdá, nezlomená, s nikým se o ně nedělila, jen s Pánem a Matkou sedmibolestnou (Luňáčková M., cit. d., s. 13).

Když později Josefa Berana v internaci v Myštěvci navštívili nějací pánové z komunistických úřadů a jeden z nich mu řekl, že arcibiskup pochází z buržoazní rodiny a nechápe život prostých lidí, odpověděl mu:

„Milý příteli, možná, že jsem prožíval mládí v poměrech mnohem chudších než vy.“

Berany, berany duc... Tahle říkanka pro pobavení nejmenších dětí, doprovázená něžným ducnutím hlavy dospělého do hlavičky dítěte, asi nevznikla u těchto našich Beranových, ale určitě byla hojně používána.

Podle matčina vyprávění prý na Štědrý večer, asi pět dní před Pepíčkovými prvními narozeninami, když Pepíček uviděl stromeček a viděl celou tu krásu osvětlenou svíčkami, tak prý zvolal „gaga“. Tomuto slůvku nikdo nerozuměl, ale v rodině se pak dlouho udržovalo jako vánoční pozdrav. Později prý hledal v ruském slovníku a zjistil, že jeho první slovo bylo ruské. A opravdu se z něho stal rusofil, zvláště ve studentských letech, což byla tehdy ovšem vlastně jakási vlastenecká módní záležitost. Když se arcibiskupa později ptali, co to slůvko mělo znamenat, prohodil s úsměvem:

„Asi jsem chtěl Ježíškovi říct něco, čemu by nikdo jiný neměl rozumět“ (Luňáčková M., cit. d., s. 12).

Mnohdy zaklepala na dveře Beranových i bída, třebaže pilný a přičinlivý otec si přivydělával, kde se dalo, kondicemi, hraním při muzikách a jinak. Postupoval ve své kariéře velmi pomalu, zato si však uchoval svou pevnou víru v Boha, která byla už tenkrát v kruzích pokrokařských učitelů vystavena mnoha útokům. V jeho projevech nebylo

nic farizejského, jako tomu bylo navenek u mnoha kantorů oddaných rakouské, oficiálně katolické, vrchnosti. Jeho víra byla opravdová, a ač ji nestavěl na odív, dovedl ji pěstovat i v duších svých dětí. Jeho dopisy psané bohoslovcí Josefovi do Říma dokumentují ryzost této víry. Byl hrdý na to, že dal ve svém nejstarším synovi Bohu a národu kněze, ale nikdy sám do díla Boží prozřetelnosti nezasahoval. Maminka Beranová o něm po jeho smrti říkávala:

„Byl příliš poctivý na to, abychom mohli zbohatnout.“

Sám Josef vypravoval ze svého dětství příhodu, která se mu hluboce vryla do paměti navždy a vyhradila v jeho srdci tatínkovi první místo:

„Byl hrozný deštivý den. Doma nebyl na večeři ani krejcar. Maminka, která jinak zápolila s nedostatkem statečně, uvítala tenkrát tatínka velmi nevlídně: ‚Děti pláčou hladu. Jdi si aspoň někam vypůjčit.‘

Smutně odcházel pokořený otec z domova do nepohody. Josef, tenkrát asi sedmiletý, přitiskl hlavu na chladné okenní sklo a díval se za ním. Ještě po letech si se slzami v očích vybavoval bolest, kterou cítil s tímto drahým člověkem, a vzpomínka na tento výjev mu byla posilou v dobách strádání a bídy.“

Jindy když se tatínek vrátil ze školy – to byla ta jediná česká škola, jednotřídka, a v té tatínek taky pracoval – a doma nebyl ani krejcar, řekla mu maminka s pláčem: „Nevím, co mám dát k večeři a zítra k obědu.“

A tatínek, třebas unavený ze školy, musel jít ke strýci, který byl holičem – pan učitel k holiči! – a vypůjčit si peníze na večeři a na oběd. Později, když Josef studoval na gymnáziu a studentům bylo doporučováno, aby chodili do divadla a sledovali naši dramatickou literaturu, musel si na to vydělat. Chodil tedy taky ke strýčkovi a pomáhal mu jako holičský učeďník: mydlil hostům tváře a omýval je po holení, zametal, jen aby si nějaký šesták vydělal.

Každým rokem přibyl do rodiny nový člen. Rodiče, dobří křesťané, vedli děti ke každodenní modlitbě, v neděli k návštěvě kostela, a sám otec i později rád zpíval na kůru. Po obou rodičích měly všechny Beranovy děti pěkný hlas.

Manželé Beranovi často vodívali své děti do přírody, nejen proto, aby sbíráním lesních plodů a hub pomohly ulehčit tíživou situaci rodiny, ale také aby si vychutnaly krásu přírody. Jednou, když byli v lese na Borech na borůvkách, přišli na planinku, kde stál mohutný strom. To místo už znali. Na tom stromě visíval obrázek Panny Marie, ale teď tam nebyl.

„Maminko, tady jsem ještě minule viděl obrázek Panny Marie,“ řekl Josef zaraženě.

„Já taky,“ potvrdila mu maminka jeho postřeh.

Přinesli tam a zavěsili jiný obrázek, aby Matička Boží byla i v tom lese uctívána a chránila tam příchozí.

Ale o sbírání hub neměl Josef mladší – na rozdíl od tatínka – zájem. Ten ho často vybízel:

„Pepo, pojď se mnou, vždyť je to radost, když najdeš takový pěkný hříbek.“

„Ale mně se nechce, tatínku. Až příště.“

Příště jednou šel. Ale tatínek, když nějakou houbu našel, a protože jich bývá často víc pohromadě, hned volával:

„Sem mi nechoďte.“

Ale malý Josef jinde nic nenašel a tak k tatínkovi přesto šel:

„Tati, já nemůžu nic najít.“

„No jo, Pepo, když ty se díváš po stromech a po veverkách. Tam houby nerostou.“

Dobrně to dopadlo s rybařením. S tím měl Pepíček své zkušenosti od útlého mládí. Když mu byly asi tři roky, šel jednou na ryby se strýčkem. Když ten chytil malou rybičku, která za moc nestála, dal ji Pepíčkovvi, aby si s ní hrál. Protože doma mívali občas k večeri sardinky, myslel malý Josef, že je to taky sardinka, a strčil si ji, živou, do pusy a začal ji jíst. Strýček se obrátil a když to viděl, křikl na něho: „Co to děláš? Nejez to!“

Ale Pepíček už ji skoro celou spolykal, jen ocásek se jí třásl v puse. Takže mimo ten ocásek ji celou snědl. Ale nic mu z toho nebylo.

O prázdninách bývali Beranovi vždycky mimo Plzeň. Tatínek se snažil, aby místo pobytu bylo někde blízko lesa nebo u vody. Ve velkém rybníku, jmenoval se Bolevecký, byl uprostřed ostrůvek. Chlapci si řekli, že z té nejbzdálenější strany na ten ostrůvek přeplavou. Napřed to šlo dobře. Ale když se malý Josífek cítil unavený, spustil nohy dolů a plaval jenom rukama, aby si odpočinul. Jenže zatímco vrchní vrstvy vody byly prohřáté, spodní byly studené a Josífek najednou dostal do nohou křeče. Hodně se modlil, aby se na ten ostrůvek dostal, a s velkou námahou to nakonec šťastně dokázal. Kamarádům nic neřekl, ale na zpáteční cestě už byl opatrnější, nechával nohy nahoře v teplejších vrstvách, a tak to nakonec dobře dopadlo.

Tatínek vodil děti také do okolí Plzně a seznamoval je s památkami, zejména se starými kostely. To Josefa juniora zaujalo tak, že začal myslet na to, že by se tyto věci měly soustavněji popsat. Ale jak sám vzpomínal, pro jiné práce se k tomu nedostal, takže nakonec sepsal jenom pojednání o kostelech staroplzeneckých.

Ve svém prvním rozhlasovém projevu už jako arcibiskup vděčně vzpomínal na své rodiče, jak ho vedli k lásce k vlasti, přírodě a umění, k lásce ke všemu českému. Když ho v roce 1942 zatkl gestapo a celá jeho knihovna byla likvidována, podařilo se tehdejšímu vicerektorovi pražského semináře Vondráčkovi tento rukopis zachránit, takže bylo později možno knihu vydat. Pod názvem *Staroplzenecké kostely* vyšla kniha v roce 1947 (Luňáčková M., cit. d., s. 13n).

Pak se začal bát bouřek. Jako úplně malý se jich nebál. Ale když byl asi tak ve čtvrté třídě, přišla jednou k večeru ohromná bouře a maminka rozsvítila hromničku. Všichni si klekli a modlili se. A tu udeřilo do hromosvodu, zrovna do domu naproti. Byla prý to strašná rána a blesk! To ho tak rozrušilo, že od té doby měl z bouřek strach. To trvalo až do dne, kdy byli jednou v létě v lese na Borech. Přišla bouřka, takže se celá rodina musela schovat před lijákem do propusti pod viaduktem, jak místy vedou pod tratěmi. Z obou stran bylo to místo otevřené a on na obou stranách viděl ty blesky a slyšel hřmění. Když bylo po bouře, takže mohli vyjít ven, zjistil, že už se bouřky nebojí. A už nikdy se bouřek nebál.

Jiná zajímavá vzpomínka se týkala doby povánoční. Každou neděli museli chodit do kostela. Celá škola, jedna třída vedle druhé, jak bylo tehdy zvykem. Josef byl tenkrát ve třetí třídě. Jak tam tak stáli u jesliček, povídá jeden spolužák:

„Ty, koukej, tam stojí beran. To jsi ty!“

A ukazoval na jednoho u jesliček. Všichni se začali řehtat, taky on se zasmál. Ale jeden žák ze 4. třídy byl ustanoven panem učitelem, aby dával pozor, aby nikdo nevyrušoval. Ten si ho zapsal a druhý den si pan učitel Josefa zavolal do třídy a vyhuboval mu před celou třídou. A musel klečet na stupínku. Plakal, protože si nebyl vědom žádné viny. Ale tenkrát to bylo všechno přísné. A navíc mu pan učitel uložil trest – ještě dlouho viděl Josef před sebou ten článek v čítance na levé straně. Něco o petroleji. Musel jej opsat dvakrát a tatínek to musel podepsat. Když mu vysvětlil, jak to bylo, řekl mu otec jen:

„No, příště musíš být opatrnější.“

Později při nějaké příležitosti promluvil s tím panem učitelem a ten, aby křivdu nějak napravil – to už byl Josef ve 4. třídě a tatínek měl se svou třídou na měšťanské škole výlet na Karlštejn a vzal ho s sebou – tak ten přísný učitel Josefa vyznamenal tím, že ho zavolał do své třídy, aby tam vyprávěl, co všechno na Karlštejně viděli.

II. GYMNAZISTA

Josef Beran byl podle autorky svého životopisu pečlivě vychován ve víře, plnil věrně své náboženské povinnosti a přijímal pravidelně svátosti. Na první svaté přijímání se Pepíček připravoval s ostatními dětmi. Příprava byla prostá, jen v hodinách náboženství. Podle tehdejšího zvyku byly děti třikrát u svatě zpovědi, než byly připuštěny ke stolu Páně. A tak Josef přistoupil v květnu 1898 poprvé ke svatému přijímání (Luňáčková M., cit. d., s. 19–21). Nikdo v jeho okolí nepomýšlel až do jeho devatenácti let vážně o tom, že by se mohl stát knězem. Ale maminka prý vypravovala, že jednou, když už byl Josífek trochu větší, vzal ho tatínek do náruče, vysoko vyzvedl a řekl:

„To bude jednou velebníček!“

Na gymnázium šel rád, z předmětů měl nejraději latinu a řečtinu. A pak ve vyšších třídách přírodopis. Psaní, kreslení, tělocvik, ty mu nešly, to už od obecné školy (jak se tehdy říkalo nižším třídám školy základní). Ani počty. Naproti tomu měl rád analytickou geometrii. Zhruba tak od kvarty začal občas přemýšlet o tom, že by se mohl stát knězem. Ale později zapůsobili na něj opačně spolužáci, kteří se vrátili na gymnázium ze studia na kadetce, studia na důstojníky. Josef pak šel za tatínkem a řekl mu:

„Tati, já bych šel taky do kadetky.“

Ale tatínkovi se to nelíbilo ani trochu:

„Z toho nic nebude. Chlapče, na to nemáš figuru.“

Po celou dobu studia na gymnáziu se nikdy nepočítal mezi vynikající žáky. V této pokoře ho udržovala i jeho vrozená skromnost, nedůvěra v sebe a moudrá výchova rodičů (Luňáčková M., cit. d., s. 22). Když přišel s nápadem, že se stane vojákem, rodiče to nemohli brát vážně, ne že by se na vojenský stav dívali s nedůvěrou, vždyť v plzeňské kadetce zakotvil jejich další syn, lehkomyšlný a životachtivý Jaroslav, ale proto, že věděli, že Josefovi chybějí pro vojenský život všechny předpoklady (Luňáčková M., cit. d., s. 27).

Zato se v něm stále častěji ozýval hlas, který ho upozorňoval na krásu a význam kněžského povolání. Ale ještě před maturitou se šel poradit ke známému, profesorovi Lukavskému a řekl mu, že by chtěl studovat medicínu. Ale ten mu nápad zamítl:

„To není pro vás.“

Na vyšším gymnáziu byl jeho profesorem i Jan František Hruška, chodský spisovatel, člověk, který byl ztělesněnou vírou Chodska. Jeho *Hořící keř* jsou meditace, které mohly vytrysknout jen z duše ryzí a zcela oddané Bohu. Josef Beran se ještě jako arcibiskup přiznával k jeho blahodárnému vlivu. Jako památku na něho si uchovával jeho velkou fotografii a odlitek jeho rukou zkroucených pakostnicí. Tento zbožný profesor sám praktikoval zásadu, kterou sdělil svému žákovi:

„Zkrášluje si život poezií a poezií vírou!“

V málokom mohla mít tato zásada takovou odezvu jako v Josefu Beranovi – vždyť zdědil po matce umělecké sklony, Josef byl duše lyrická. Profesor Hruška se zúčastňoval každou neděli se studenty mše svaté (to bylo tehdy povinné, i ostatní profesori chodili), ale on také vždycky šel i ke svatému přijímání.

Před maturitou šli všichni ke zpovědi. Josef tenkrát vykonal zpověď životní. Povzbuzení kněze ve zpovědnici na něj zapůsobilo tak, že když ho o něco později profesor Kudrnovský ke studiu bohosloví přímo vyzval, rozhodl se definitivně pro kněžství (Luňáčková M., cit. d., s. 22n).

Velkou radost z tohoto rozhodnutí měl už zmíněný profesor Hruška. A když měl potom Josef Beran primici, dostal od něj jako upomínku knížku od F. X. Nováka „Problémy kněžské“. Při udílení čestného doktorátu filozofie pražské univerzity profesorovi Hruškovi – slavnost se konala v Plzni – vzpomínali spolu, třebaže Hruška už byl silně sklerotický, na Josefova gymnazijní léta. Josef Beran ho ctil jako velkého učitele, který svým příkladným životem studenty povzbuzoval, což mělo velký význam zvláště v době, kdy se už tenkrát – zejména u mladších profesorů na gymnáziu – objevovala snaha zeslabovat u studentů náboženské přesvědčení

Josef Beran měl také rád přírodopis, zejména praktické semináře, v nichž pitvali rybičky a jiná zvířátka. Z příhod, které se zachovaly z jeho studentského života, se připomíná jedna, která je pro Josefa typická. Parta studentů chodívala tehdy do školy parkem, v němž byla i městská zastavárna. Mládenci dospěli k závěru, že zastavárna je

podnik, v němž se ubližuje chudákům, a rozhodli se, že vystoupí na jejich obranu, a to tím, že zastavárně rozbijí okna.

Sestoupili dolů k řece a házeli do oken zastavárny kamení. Podruhé si však už na ně zaměstnanci zastavárny počkali a když přilétl první kámen, seběhli dolů k řece z obou stran, aby studenti nemohli utéct, a tak je chytili. Josefovi se podařilo uniknout – on moc neházel, ostatně to ani neuměl – ale tři z nich chytili, zapsali si jejich jména a oznámili je na gymnáziu. Tam z toho bylo velké vyšetřování, ti dva, co nejvíc házeli, dostali karcer na několik hodin, ostatní byli také potrestáni a Josef dostal důtku, poněvadž se jevil jako nejmenší viník.

Ke studentskému životu patřily také taneční hodiny. O tanečnice nebyla nouze, ale objevilo se něco, co Josefa trápilo už řadu let a pronásledovalo ho vlastně celý život – jeho malá postava. Později už jako kněz doznal, jak ho to sklíčovalo. Nejednou se modlil, aby povyrosl. Ale na druhé straně ho tento nedostatek uchránil před mnoha pokušeními, a kdoví, zda by nepřeslechl Boží volání, kdyby byl obdařen urostlou postavou jako jeho bratři Jaroslav a Slavoj. V tanečních ho garde-dámy spojovaly s jednou líbeznou slečnou, ale Josef nikdy nepřekročil hranici kamarádství, a tak se s ním vdavekchtivá dívka nakonec rozešla (Luňáčková M., cit. d., s. 23).

Jednou překročil s kamarády zákaz navštěvovat taneční v době adventní. A zrovna se tam na kontrolu objevil jejich třídní profesor Veber. Studenti se rychle ukryli pod klavír, ale museli tam zůstat, dokud neodešel, a tím se v hodině zdrželi. Josef měl klíč od bytu a snažil se dostat pokud možno nepozorovaně do pokoje. Otevřel potichu dveře, ale za nimi stál tatínek. Neřekl nic, ale z každé strany mu dal pořádnou facku, a šel pryč. Na druhý den se ho zeptal:

„Víš, za co jsi to dostal? Ne za to, žeš přišel pozdě, důvěřujeme ti, ale za to, žeš nás nechal s maminkou v nejistotě bdít.“ Tento klid při udílení trestu se Josefovi vryl do paměti tak, že později, ač trestal velmi nerad, se řídil zásadou trestat v klidu, s rozvahou a spravedlivě (Luňáčková M., cit. d., s. 16n).

Naproti tomu ho otec učil kouřit. Když už byl v sextě, zavolal si Josefa a řekl mu:

„Tak, Pepo, teď už podle disciplinárního řádu smíš kouřit, ale za městem, v městě ne. Půjdeme za město a já ti koupím dvě portorika, a začni kouřit.“

To už jeho spolužáci dávno kouřili cigarety. Ale Josef zůstal věrný otcovskému pokynu a s cigaretami si nikdy nezačal, ani na ně neměl chuť.

Přiblížila se maturita, byla tehdy velmi přísná. Její průběh popsal později už sám kardinál:

„Pokud neměl někdo z češtiny, latiny a řečtiny jedničku nebo dvojku, musel dělat maturitu ze všech předmětů. Já měl velkou smůlu. Už při písemných zkouškách. První písemka byla z češtiny. Měli jsme na ni zmíněného už profesora Hrušku a ten řekl:

„No, může přijít nějaké téma ze statistiky, ze zeměpisu nebo dějepisu.“

Já si na to vzpomněl večer před zkouškou a tak jsem vzal do ruky dějepis a statistiku a do dvou hodin ráno v nich listoval. Byl jsem potom hodně unavený a tak ta zkouška z češtiny nedopadla tak, jak bych si byl představoval. A předseda komise rozhodl, že budu mezi těmi, kdo budou dělat také ústní zkoušku. Nepočítal jsem s tím a profesor Hruška řekl:

„Při zkoušce dostanete do ruky nějakou knížku. Musíte ji otevřít a říct, co to je. A potom musíte něco říct o spisovateli a popřípadě něco povědět o té knížce.“

Ale co to tak může být? Právě několik týdnů před maturitou zemřel proslulý gramatik Gebauer. Že by to byl ten Gebauer? Obrátil jsem se na vedle sedícího spolužáka:

„Řekni mi něco o Gebauerovi. Myslím, že to dostanu.“

A skutečně jsem Gebauera dostal. Vyklopil jsem všechno, co jsem o něm zaslechl, a také něco o gramatice jsem pověděl. Druhou otázkou byl přehled literatury, to jsme opakovávali každého čtvrt roku, tak na to jsem byl dobře připraven.

Pak přišla matematika. Profesor Lukavský řekl, že při maturitě určitě neprijde složité úrokování. Ti, co dělali zkoušku přede mnou, to nedostali, zbylo to na Berana. Tak jsem psal ta čísla na tabuli. Šťěstí bylo, že zemský inspektor byl klasik a matematika ho nezajímala, četl si přitom nějaké písemné práce. A tak profesor po chvíli řekl:

„Smažte to.“

Jako že je to už vypočítané. A pak přišel příklad z analytické geometrie, a tu jsem uměl. Na řečtinu jsme měli profesora, který vůbec nevykládal reálie. A na mě přišel Homér. Inspektor, klasik, se začal vyptávat na reálie o Homérovi, jaký byl tenkrát život a zvyky a tak. Ale my se to neučili, a tak to nebylo moc slavné. Měl jsem obavy, jak to dopadne kvůli té řečtině. No, dopadlo to obstojně, ale ta řečtina mi zkazila vyznamenání.“

Pokud jde o kněžství, rozhodující krok byl rozhovor s profesorem Aloisem Kudrnovským, který tam tehdy vyučoval náboženství. Josef chodil i během oktávy každý den na mši svatou a ministroval. Před maturitou si Kudrnovský se studenty pohovořil, mezi nimi i s Josefem. Když mu řekl, že by chtěl jít na medicínu, tak povídá:

„Ale jděte! Vy máte všechny schopnosti, abyste byl knězem. Já bych vám pomohl, abyste mohl jít studovat do Říma.“

Josef se ještě trochu rozpakoval, ale po maturitě se rozhodl, že opravdu přece jenom zvolí kněžství.

Příchod domů popisuje autorka životopisu zřejmě podle vyprávění rodičů:

Když přišel Josef domů, chovala maminka na klíně Mařenku a tatínek u stolu opravoval sešity. Matce byla nápadná Josefova zamlklost a zeptala se ho, co mu je, co se děje. A Josef vysvětlil:

„Maminko, tatínku, půjdu do Říma. Rozhodl jsem se být knězem.“

Ticho, které potom následovalo, v němž každý z této trojice spojené krví, myšlenkami a láskou, prožíval chvilku doteku Boží milosti, bylo nakonec přerušeno slavnostním tatínkovým rozhodnutím:

„Jestli tě Bůh volá, jdi za jeho hlasem, ale pamatuj si: přál bych si, aby náš syn byl knězem hodným a dobrým.“

Maminka toto rozhodnutí provázela slzami a prostý pokojík Beranů se v novém tichu rozzářil, neboť všichni tři odpověděli na dotek milosti svým pokorným „fiat“ (Luňáčková M., cit. d., s. 25).

Poslední prázdniny strávil Josef s rodinou v takzvané Německé Bříze. Teď se to jmenuje Česká Bříza. Ten název vznikl původně od toho, že dělníci, kteří pracovali v blízké kaolince, byli většinou z Německa a v té vesnici bydleli. Kostel tam nebyl, a tak musel v neděli do kostela do nedaleké vesnice Drůzová. To byla farnost, kam Německá Bříza patřila. A bylo mu smutno, když šel do kostela sám, protože nikdo jiný na mši svatou nešel. V Drůzové však žila rodina s devíti dětmi – a všechny byly každou neděli v kostele. Josef se jednou udiveně zeptal matky těch dětí: „Jak to, že jste je mohla při vši té vaší zaměstnanosti v domácnosti a v hospodářství tak dobře vychovat?“

Její odpověď ho udivila:

„Víte, já jsem se odmalička hodně modlila, a také děti jsem učila se modlit, za sedmero darů Ducha svatého.“

Později si na tuto odpověď často vzpomínal. Kdyby úcta k Duchu svatému byla u nás živější, nemohl by stav naší společnosti být takový, jaký je.

III. ŘÍMSKÉ STUDIE

Profesor Kudrnovský nemluvil do větru. Měl zřejmě v Praze, kam tehdy Plzeň po církevní stránce patřila, značný vliv. Arcibiskupem byl tehdy kardinál Lev Skrbenský z Hříště, u něhož Kudrnovský vyslání Josefa Berana na studie do Říma prosadil.

Prázdniny rychle minuly v přípravách na Josefův odjezd. Odjížděl se skromnou výbavičkou, kterou mu maminka, jistě ne bez citelných obětí, pořídila. Nejel sám. Mezi spolužáky byli z pražské arcidiecéze ještě pozdější svatovítští kanovníci Otakar Švec, Antonín Bořek Dohalský, Jaroslav Kulač a o dva roky starší Karel Kadlec.

(Bořek Dohalský zemřel v koncentračním táboře v Dachau 3. září 1942. [Beneš J., *Kaine, kde je tvůj bratr Abel*, Praha 1970, s. 105] Prelát Švec byl rovněž vězněm v Dachau, přežil a vrátil se domů, ale byl pak komunisty odsouzen v monstrprocesu s vysokými církevními představiteli, strávil řadu let v komunistickém vězení a zemřel po propuštění na následky věznění. Ale o tom už Josef Beneš, také bývalý koncentračník, ale představitel prokomunistického mírového duchovenstva, nepsal.)

Josef Beran přijel spolu se čtyřmi kolegy z pražské arcidiecéze do České koleje v Římě 31. října 1907. Odloučení od rodičů a sourozenců jistě nebylo snadné. Tuto tvrdou skutečnost pocítil už během prvního roku studií, když jeho dědeček z matčiny strany, malíř Ignác Lindauer, zemřel a on mu nemohl jet na pohřeb. Teprve tehdy si uvědomil, co to znamená být pět roků vzdálen od svých drahých a nemožnost se vrátit ani v případě, že by někdo z rodiny zemřel. Tehdy to bylo tak přísné. Papežem byl v té době později svatořečený Giuseppe Sarto – Pius X., představitel konzervativní linie, který proslul zejména svým neúspěšným bojem s takzvaným modernismem v církvi.

Česká kolej, via Sistina 128. Kolej byla zřízena pro Čechy a Němce z Čech. Bohoslovci z Moravy a Slovenska museli studovat na Germaniku-Hungariku a sledovali přednášky na Gregoriánské univerzitě,

zatímco Češi kurzy na Ateneu, která spadala pod kongregaci Propaganda Fide (Propagace víry). Česká kolej byla stará budova, původně klášter, a při tomto klášteře byl kostel zasvěcený sv. Františce Římské. Když se tam přestěhovala česká kolej, byla na hlavní oltář postavena socha sv. Jana Nepomuckého, která je nyní v koleji Nepomucenum. Tak byl vlastně i tento kostelík zasvěcen sv. Janu.

Když se Josef dozvěděl, že dědeček Ignác je těžce nemocen, napsal mu a dostal odpověď: „Milý hochu, já nejsem hodný toho, abych tě uviděl u oltáře.“

Potěšilo ho, že si dědeček právě v těch posledních okamžicích uvědomil odpovědnost, kterou má před Pánem Bohem.

První rok byl plný dojmů. Bohoslovci chodili navštěvovat římské kostely a památky, v první řadě samozřejmě velechrám sv. Petra. (Kde by Josefa napadlo, že to bude jednou i místo jeho posledního odpočinku.)

Zhruba k této době se vztahuje příhoda, kterou později sám vyprávěl jako varování před tím, aby si někdo nemyslel, že v cizině nikdo neumí česky, a celkem nedávno ji připomněl mons. Josef Laštovica, který působil desítky let ve službách kurie (*Katolický týdeník – Perspektivy* 25, 2007):

Jednou jsme se jako seminaristé vypravili na kopuli svatého Petra. Tenkrát ještě neexistoval výtah, z baziliky až nahoru se muselo poctivě šlapat. Stáli jsme v řadě na vstupenky, před námi starší dáma. Šfouchl jsem do přítele a prohodil: I ta stará škatule si na to troufá. Paní se obrátila a pěkně česky mi odpověděla: Abyste věděl, důstojný pane, ta stará škatule to ještě dokáže! – Začervenal jsem se až po kořínky vlasů, a koktal omluvy, abych situaci nějak zachránil. Ale málo platné, malér už byl na světě.

Stesk po domově se ozval až asi po měsíci (Luňáčková M., cit. d., s. 36). Ale souvisel spíše s kuchyní. Měli totiž v koleji kuchaře, který byl původně kuchařem na lodi a jeho kuchyně byla úplně italská. Pro Josefa největší potíž představovaly cibulky. Neměl je rád, doma, když byly třeba v polévce malé lístečky cibulky, odstrkoval je na okraj talíře, a teď, v Římě, dostával k večeři několik cibulek pečených. Jednou přišel do pokoje, v němž bydlel, klekl si a řekl si: Teď budeš po celých pět let jíst cibulky. Vydržíš to? Pak se pomodlil, nechuť k cibulkám ho přešla a nakonec se je naučil jíst s chutí. Ale vcelku si italské stravě přivykal těžko a nezdědka se přemáhal tak, že si pokazil žaludek. Nikdo tehdy netušil, že v této malé postavě je tolik vnitřní síly a odhodlání.

Z domova mu často psali a z některých dopisů, které si Josef uschoval, je možno vyčíst vliv, který měl na všechny doma. Nikdy je ničím neobtěžoval a za všechno děkoval. Na Vánoce poslal všem i dárky, na něž si ušetřil ze skromných příspěvků, které mu rodiče posílali na přilepenou. Byly to drobnosti: růžence, svaté obrázky, medailky, obrázky, alba i knihy. Dopisy z domova nebyly prosty praktických napomenutí, zvláště pokud se zdraví a sebezáporu týká.

Čeští studenti měli vůči jiným kolegům výhodu, že studovali filozofii o jeden rok méně než italsí a francouzští kolegové, protože doma absolvovali osm let gymnázia, zatímco ostatní jenom šest let lycea. Tenkrát bylo kolejními pravidly zakázáno mluvit s alumny ostatních kolejí. Mělo to své výhody i nevýhody. Před nimi sedával jeden starší už muž – misionář maronita – a ten poslouchával, když mezi sebou mluvili česky. „A me molto piace vostra lingua.“ Chtěl se dokonce učit česky. Čeština se mu velmi líbila.

Poprvé tam mohli vidět americké studenty, jak hrají fotbal. V klerikách! To bylo tenkrát pro Čechy něco nemyslitelného. Tehdy u nás velební páni a fotbal – to prostě nešlo dohromady.

Z profesorů si Josef zapamatoval například profesora Carinciho – býval sekretářem Kongregace ritů, dožil se přes sto let a zúčastnil se ještě prvního zasedání II. vatikánského koncilu. Josef ho navštívil později už jako arcibiskup, přihlásil se k němu jako jeho bývalý žák a požádal ho:

„Excelence, byl bych rád, kdybyste nám pomohl při kanonizaci Anežky České.“

„Beze všeho, beze všeho,“ odpověděl mu. „Jenom dva zázraky a už to bude.“

Profesor Lauri přednášel až moc důkladně dogmatiku o svátostech. Za tři roky přednášek se dostal jenom k „de eucharistia“, o nejsvětější svátosti jako svátosti. K ostatnímu o svátostech a mši svaté se vůbec nedostali. Tak to bývá na vysokých školách.

V paměti mu utkvěl také profesor Brunner. Přednášel církevní dějiny, byl to Němec a měl své přednášky v latině. Taky za celý rok přednesl jenom kousek ze 13. a 14. století. Protože věděl, že mezi posluchači jsou i Češi, zmínil se také o Husovi. A řekl tenkrát doslovně:

„Kdyby Hus nebyl Čech, tak by nebyl upálen. Církevní sněm ho sice odsoudil jako bludaře, ale pak ho předal světské vládě. A tehdy byl císařem ubohý Zikmund. A právě ten, protože měl informace z Čech, že

tam Husova osobnost působí rozbroje, z důvodů čistě politických si myslel, že bude dobře, když bude Hus odstraněn, a tak vlastně především on zavinil jeho upálení.“

Zajímavý pohled, který – jak víme z novodobého bádání – není tak zcela pravdivý.

Protože během studií nesměli studenti jezdit domů, získala Česká kolej pro ně vilu v Trevi v Umbrii, kde mladý Josef Beran trávil prázdniny v letech 1908–1912. Nádraží bylo dole, v rovině. Město Trevi napak nahoře, vysoko na kopci. Ponejprv tehdy jel autem. Dole totiž na bohoslovce čekala auta, která je dovezla do vily. Všude v Umbrii jsou města stavěna na kopcích, ohrazená hradbami z dřívějších dob, poněvadž to byly zároveň pevnosti, které se musely bránit proti různým přepadům. Vila ležela mimo město. Kraj velmi krásný, vzduch zdravý a čistý, žádné továrny. Krásný byl zejména pohled od umbrijské roviny, která se táhne od Spoleta až po Anconu. Údolím se jako stříbrná páska vine říčka Clitunno a je pokryto vinicemi. Tam teprve Josef pochopil, co myslel Vergil, když napsal „vitem iungere ulmis“ – „révu spojovat jilmy“. Všude v té rovině totiž rostou jilmy a mezi nimi je napjata vinná réva. Na podzim vypadají bohaté černé hrozny visící mezi stromy překrásně. Tak se tam pěstuje vinná réva už od dob Vergilových a zřejmě už i před ním. Na kopcích pak rostou olivy. Návštěvník se diví, jak je možné, že na těch kopcích v kamenité půdě nese oliva tolik plodů. Není tam skoro nic než kamení, jen tu a tam nějaký kvítek, a přece z té půdy dovedou ty stromy načerpat tolik živné látky pro své plody s bohatým obsahem oleje. Ty jsou hlavním zdrojem obživy tamních obyvatel. Jinak jsou ty kopce – jako většinou v Itálii – holé. Nejsou zarostlé lesy, jako jsme na to zvyklí u nás. Jen tu a tam hájek pinií, podobných našim borovicím.

V Umbrii poznali bohoslovci také františkánský život v té době. Velice obdivovali horlivost v plnění předpisů svatého Františka. Při procházkách – nedaleko je tam františkánský klášter – potkávali ráno bratra s velikým rancem, který se k polednímu vracel pod tíhou toho, co vyžebal. To bylo v době, kdy mezi Svatým stolcem a italskou vládou nebyl konkordát, takže se kláštery vydržovaly jenom z darů věřících. Bohoslovci dělávali výlety, velmi zajímavé byly takzvané asinary, výlety na oslech. Jen ti menší jezdívali na oslech, větší (protože na oslíčcích by si ušoupali nohy – oslíčkové jsou nízcí) jezdili na mulách. Řekne se: hloupý osel. Ale oni nejsou tak hloupí, někdy jsou docela mazaní. Takový oslík musí jít třeba po samém okraji pěšiny, pod níž je